

Магась-Демидас Ю. І.

кандидат історичних наук, доцент кафедри права Житомирського державного університету імені Івана Франка

Кобернюк В. М.

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри права Житомирського державного університету імені Івана Франка

Рішення Європейського суду з прав людини в процесі гармонізації законодавства України до європейських стандартів

Україна є державою-членом Ради Європи, а тому участь нашої держави у правовій системі Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, додержання встановлених нею гарантій сприяє зростанню її авторитету на міжнародній арені, а також процесам інтеграції у європейську спільноту. Крім того, це допомагає виявити окремі суттєві недоліки побудови і функціонування національної правової системи, що дозволить вдосконалити окремі її сфери. Питання рішень Європейського суду з прав людини в процесі адаптації національного законодавства України є актуальним як для теорії українського права в цілому, так і для окремих галузей права зокрема.

11 вересня 1997 р. парламент України ратифікував Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. Конвенцією передбачено існування такого органу, як Європейський суд з прав людини.

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) є міжнародним судовим органом, юрисдикція якого поширюється на держави-члени Ради Європи, що ратифікували вищезазначену Конвенцію, і вирішує всі питання, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції, включаючи міждержавні справи і скарги окремих осіб [7, с. 176].

Пряма дія в Україні Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція 1950 р.) як міжнародного договору неможлива через її несамовиконуваний характер. Зокрема, хоч Конвенція й містить матеріальні приписи, теоретично придатні до застосування в Україні, але вони діють і застосовуються лише у специфічних міжнародних правовідносинах, які виникають між Україною та особами, що перебувають під її суверенною юрисдикцією [2].

Конвенція і практика Європейського суду з прав людини утворюють конвенційну систему захисту прав людини. Реалізація Конвенції 1950 р. та виконання рішень ЄСПЛ визначаються Законом України від 23 лютого 2006 р. № 3477 «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [3].

Відповідно до ст. 17 вищевказаного Закону суди в Україні застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права. Практика Європейського суду з прав людини має важливий вплив на правозастосування в Україні на різних рівнях. Загалом, практика ЄСПЛ є однією з основ правозастосування, тому рішення цього суду застосовуються як джерело права під час вирішення спорів українськими судами [1].

Стаття 6 Конвенції 1950 р. гарантує право на справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом [1]. Так, зокрема, у справі «Романова проти України» (заява № 33089/02), рішення від 13 грудня 2007 р., заявниця стверджувала, що всупереч статті 21 ЦПК України суддя двічі брав участь у розгляді її цивільної справи у суді першої інстанції. Стаття 21 ЦПК відповідної редакції передбачала, що суддя, який брав участь у вирішенні справи в суді першої інстанції, не

може брати участь у її новому розгляді після повернення справи судом вищої інстанції [4]. Дана стаття вказувала на мету національного законодавства – усунення всіх розумних сумнівів щодо безсторонності такого суду (прецедент – рішення по справі Pfeifer and Plankl v. Austria, рішення від 25 лютого 1992 р.). Відповідно недотримання цієї норми означає, що справа заявниці розглядалась судом, чію безсторонність навіть із позиції національного законодавства можна піддати сумніву. Отже, ЄСПЛ прийшов до висновку про порушення пункту 1 статті 6 Конвенції 1950 р. [4].

Сьогодні спостерігається тенденція не тільки використання громадянами України можливості звернутися до ЄСПЛ у разі використання усіх національних процедур для захисту порушеного права, але й використання рішень ЄСПЛ у позовних заявах до національних судів. Крім того, важливим є посилення українськими судами у свої рішеннях на відповідні рішення ЄСПЛ.

Необхідно звернути увагу на те, що правові позиції ЄСПЛ можна знайти й у рішеннях Конституційного суду України, а саме - посилення на рішення Європейського суду з прав людини від 9 жовтня 1979 р. у справі «Ейрі проти Ірландії» [5].

Особливістю застосування рішень ЄСПЛ Верховним Судом є схильність останнього до застосування насамперед тих рішень ЄСПЛ, які винесені у справах щодо України, а також рішень, посилення на які міститься безпосередньо у таких справах. Крім того, вплив на формування позицій Верховного Суду в частині застосування рішень ЄСПЛ справляє практика Конституційного Суду України [6].

На думку Дудаш Т.І., рішення ЄСПЛ мають змішану юридичну природу, яку можна розглядати як правоконкретизаційний прецедент, а саме, як правозастосовний акт, у якому через правоположення конкретизуються норми Конвенції (з огляду на критерій юридичної природи рішень). Такий акт має прецедентний характер для ЄСПЛ та правотворче значення для правових систем держав – учасниць Конвенції [7].

Отже, Європейський суд з прав людини, як міжнародна судова інстанція, юрисдикція якої є обов'язковою, є інструментом впровадження процесу реформування внутрішньої правової системи України, оскільки цей суд розглядає заяви щодо питань, які не знайшли свого розв'язання на національному рівні. А тому визнання рішень ЄСПЛ в цілому преюдиціальними, а не тільки щодо України, сприятиме становленню нашої держави як правової та наближенню національного законодавства до стандартів ЄС. Таке визнання допомогло б інтегрувати Україну в загальноєвропейську систему цінностей та підходів до розуміння права. Національні суди мають застосовувати при розгляді справ Конвенцію 1950 р. і практику ЄСПЛ як «джерело права», зокрема, посилатися на рішення ЄСПЛ при розгляді справ.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4.11.1950 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 01.11.2016 р.)

2. Соловійов О. В. Міжнародні договори та міжнародно-судова практика їх застосування як джерела національного права (за матеріалами застосування в Україні Європейської конвенції з прав людини та практики Страсбурзького суду) : монографія / О. В. Соловійов. – К. : АОК, 2012. – (Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина. Серія 1 : Дослідження та реферати ; вип. 26). – С. 99.

3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 № 3477 URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.

4. «Романова проти України» (заява № 33089/02), рішення Європейського суду з прав людини від 13 грудня 2007 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_327#Text

5. Рішення Конституційного Суду України «Щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2011 рік» від 26.12.2011 р. № 20-рп/2011 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-11>

6. Соловійов О.В. Застосування практики Страсбурзького суду як джерела права (за матеріалами рішень і ухвал Верховного Суду України) // Держава і право. Зб. наук. праць. – 2010. – Вип. 48. – С. 50-55.

7. Практика Європейського суду з прав людини: навч. посіб. /Т.І.Дудаш. 2-ге вид, змінене і доповнене. К.: Алерта, 2014. С.176-177.

Мельничук В. В.

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри суспільних наук Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Ціннісні трансформації громадянського суспільства в контексті євроінтеграції України

В сучасній Україні відбуваються значні перетворення у всіх сферах суспільного життя, важливим аспектом якого є формування громадянського суспільства. Вищезазначені процеси прискорюються євроінтеграційними прагненнями України, що вимагає змін як на законодавчому, так і на світоглядному рівні. Вагоме значення має аксіологічний вимір окреслених тенденцій, адже ціннісні трансформації особистості та соціуму є одним із критеріїв його розвитку, зокрема і в контексті євроінтеграції. Адже входження України до Європейського Союзу передбачає виконання низки умов, реалізація яких неможлива поза громадянським суспільством зі сформованою правосвідомістю, що ґрунтується на правових цінностях, його членів.

Свобода, рівність, справедливість, приватна власність, охорона прав, свобод людини і громадянина – це домінуючі цінності, які повинні бути усвідомлені як на індивідуальному, так і на суспільному рівнях [3, с. 86]. Ми цілком погоджуємося з думкою науковців, які стверджують, що про завершення процесу формування громадянського суспільства можна говорити лише за умови, коли система правових цінностей буде сформована не в окремих особистостях, а у переважній більшості громадян. Завдяки чому повинні бути вироблені зразки поведінки, на які вони орієнтуються у взаємодії один з одним, з державою, які не просто регламентуються зовні, а є їх ціннісними орієнтаціями, внутрішніми переконаннями.

Сприяття прискоренню становлення громадянського суспільства в Україні може чітко розроблена та науково обґрунтована ідеологія, втілена у державних програмах розвитку, що водночас повинно підвищити рівень правосвідомості українців. Адже саме її відсутність на етапі становлення незалежності нашої держави сповільнила процес формування правових цінностей, які б консолідували суспільство [3, с. 88]. Саме тому варто актуалізувати увагу на аксіологічній сфері, яку можна вважати підґрунтям для соціальних перетворень, що безпосередньо залежать від ціннісних орієнтацій громадян.

Варто зауважити, що в сучасній Україні окресленим проблемам надається вагоме значення. Указом Президента України було затверджено Національну